

ROME DI JESU ET DI MARIA

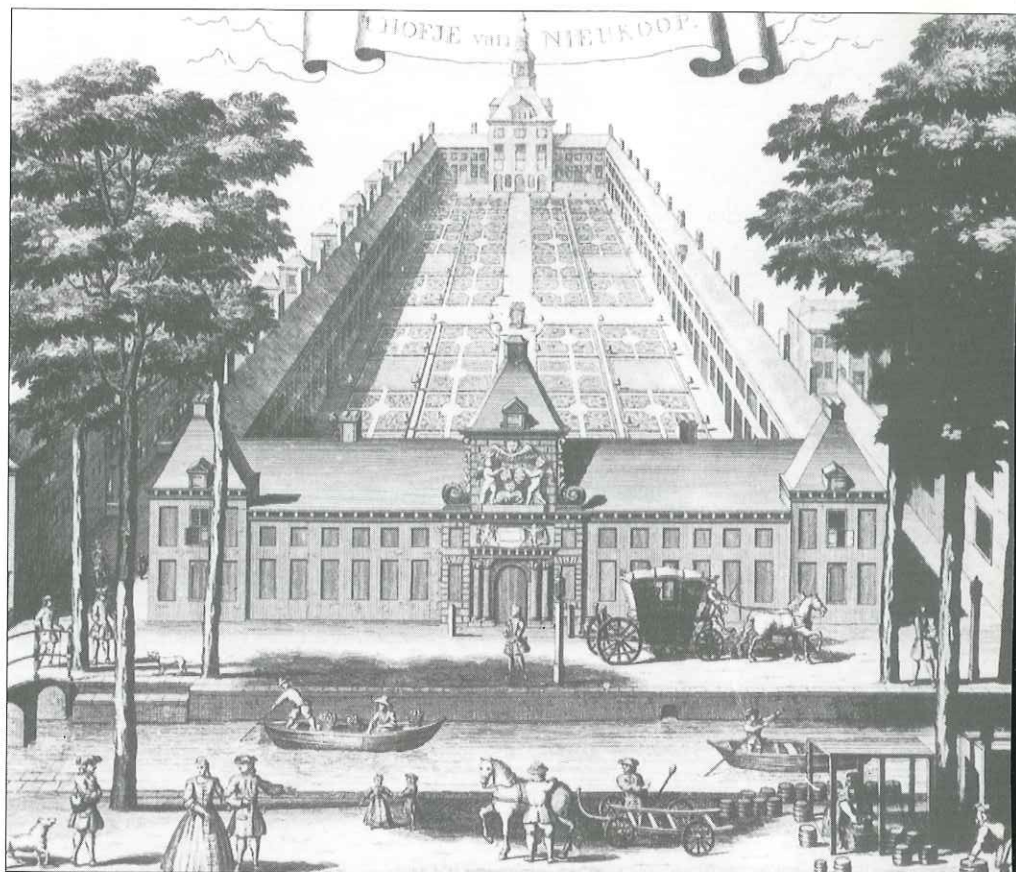
Afb. 2 "Aan den ingang van de Princegracht" aldus De Riemer in 1730, 'heeft het een schoone voorgevel, met witten hartsteen bezet en boven de poort zijn de wapens van den gemelden Heer en zijne vrouw in gelijken steen zeer groots uitgehouwen". Die wapens zijn bij de Bataafse omwenteling in 1795 in de naam van vrijheid, gelijkheid en broederschap weggehakt. Let op de Ionische halfzuilen, op de vier putti en het cherubijntje, dat het geheel bekroont. Deze rijke ornamentiek is voor Pieter Post niet ongewoon. Het beeldhouwwerk is van de 17de-eeuwse beeldhouwer Joris Minnee. De oorspronkelijke blindnissen op de begane grond werden in de 19de eeuw uitgehakt, verbreed en verlaagd ten behoeve van ramen. Tussen 1970 en 1983 onderging het hofje een ingrijpende restauratie. In de gevel van het poortgebouw keerden de blindnissen terug. Ook werden de wapens van de heer en vrouwe van Nieuwkoop weer aangebracht, nu in geschilderde vorm (Foto J.J. Terwen, Walburg Pers).

behoefte weduwen off vrouspersoonen en het door Johan gebouwde en vergrote speelhuis, waarover het in de vorige aflevering ging, wordt regentenhuis. Leverde de verkoop van het huis op het Plein en van de roerende goederen te weinig op voor de aanleg en het onderhoud van zoveel mogelijk huisjes (we zullen zien, dat dat al gauw het geval bleek te zijn), dan moesten zoveel onroerende goederen vercocht ofte obligatiën off rentebrieven afgelost... werden als nodich wesen sal. Mocht er geld overschieten (ijdele hoop!), dan moest 't selve op 't landt off de Stadt van den Hage... werden beleijt en de opbrengst van die belegging zou dan dienen voor reparatie en onderhoud van de huisjes.

Op de toekomstige bestuurders van het hofje wordt uitdrukkelijk de last gelegd, dat zij de huisjes slechts mogen vergeven aan *die gene die 't meeste gebreck sal hebben, sonder aensien van wat religie d'selve souden mogen wesen*, terwijl iedere bemoeienis *van alle armevoochden* (dat waren de gereformeerde openbare armenverzorger van de magistraat van Den Haag) wordt uitgesloten. En mochten de *Heeren Magistraeten* van Den Haag de huisjes geen *vrijdom van alle Stadtaccijnsen* willen verlenen dan zullen de huisjes werden *gemaect tot Haerlem*, de stad waar Johan trouwde. We kunnen nu al wel vertellen dat de burgemeesters van Den Haag deze kans op armenzorg buiten hun lasten niet gaarne voorbij zagen gaan - reeds op 9 maart 1658 verleenden zij de gevraagde vrijdom van accijns.

Deken

Tot executeurs van zijn nalatenschap benoemt hij een rooms-katholieke priester, Johan Chrysostomus Backer, deken (dat wil zeggen hoofd van het kapittel van kanunniken) van de St. Catharinakerk te Eindhoven en de Haagse notaris Herman van Alen. Backer, kennelijk een vriend van Johan, treffen we al in 1646 in Den Haag aan en blijkens de inventaris van zijn nalatenschap moet hij een groot kunstverzamelaar zijn geweest. Hij zou later bij de uitvoering van het testament een weinig fraaie en onwaardige rol spelen. Backer en Van Alen krijgen de opdracht *omme te samen d'voors. huijsinge op 't Pleijn en de meubelen als andere goederen publijckelijck te vercoopen, ende terstondt nae sijn Edelheits overlijden d'voors. huijskens te doen bouwen en voor hare respective moeijten als andersints* krijgen Backer en Van Alen respectievelijk f 3000,- en f1500,-, mits zij binnen twee jaar tegenover de burgemeesters van Den Haag *pertinente reckeninge, bewijs en reliqua doen*.

Afb. 3 Het Hofje van Nieuwkoop aan de Prinsegracht. Gravure van R.Boitet naar een tekening van G.van Giesen. Dit is wel de beroemdste afbeelding van ons hofje, bestemd voor De Riemers "Beschryving van 's Graven-Hage" uit 1730. De prent is echter onjuist omdat de beide achterste hoekpaviljoens ontbreken!

Gerard, Odilia en Phlippina van Wassenaer worden verblijd met het erfelijk regentschap van de stichting en....verder niets! Ook Backer wordt tot regent benoemd en samen zullen zij hebben het *opsicht, directie ende regieringe over het hofje, alsmede de electie van die gene, die daer innen soude mogen comen*.

Codicil

Nauwelijks zijn de executeurs-testamentair overgegaan tot bereddering van de boedel en de voorbereiding van de verkoop van het huis op het Plein en de roerende goederen -of ziet: daar vindt Van Alen op 21

augustus 1657 *int sterffhuys vanden Heer Van Nieucoop in een doos daer de behoeften van de heerlijkheit van Nieucoop in waren een codicil van 16 maart 1656, eigenhandig geschreven na het verlijden van zijn testament op die dag, met de onthutsende mededeling dat geen testament, uysterste wille van waerde sal zijn off effect sorteren, ten sij daer wel expresselijck dese clausule van woort tot woort in uytgedrukt en ingeschreven staen, te weten: Benedetto sia il nome di Jesu et di Maria, ende bij aldien dese voors. Italiaense woorden daer in niet gevonden worden, zo gaat het codicil verder, dan zal sodanigen testament voor nul, crachteloos ende van geender waerde gehouden werden*. En in het testament van 1657, waarin de Van Wassenaers onterfd worden, komen die Italiaanse woorden nu juist niet voor! Maar in dat testament staat weer wel dat *Sijn Edelheit revoceert mits dese alle testamenten, codicillen ende andere dispostiën van uijtterste wil-*

len....geen van dien uijtgesondert met allen clausulen derogatoir die daerinne souden mogen sijn!

Het wordt nu dus zoiets als de vraag, wat er eerder was, de kip of het ei! Maakt het codicil het testament van 1657 zonder de Italiaanse woorden van onwaarde, of geldt dat testament wel, waar het alle voorgaande codicillen herroept? Een verrukkelijk kluijfe voor juristen! Nu duikt natuurlijk ook het eerdere testament van 1656 op, dat veel gunstiger is voor de Van Wassenaertjes. Dààrin verklaart de testateur tot sijn eenige ende universele Erffgenamen te institueren.... Jonkbeer Gerard van Wassenaer ende Jufferen Odilia en Philippina van Wassenaer! Gerard wordt in dat testament de nieuwe heer van Nieuwkoop, Noorden en Achttienhoven met den gevolge ende aenleve van dien, inclusief het huis met de inboedel en de tol. En in dat testament krijgen Odilia en Philippina alle de verdere allodiale goederen, soo roerende als onroerende, actiën, credieten, obligatiën, rentebrieven, gereet geld ende alles anders, behoudens enkele kleine legaten en enig onroerend goed, uit de opbrengst waarvan een hofje van maar 36 huisjes gebouwd moet worden: *het huys en de erve staende ende gelegen opt Plain (sic) alhier in den Hage* met de hele meubilering en huisraad, zijn drie huizen in Amsterdam, enkele andere stukken grond in Holland, o.a. in St.Pancras en Woerden, en een *wooninge met dertich morgen lands gelegen an de Gaesp bij de Bijlemer*.

Recredentie

Met dit testament zouden de Van Wassenaers nog schatrijker geworden zijn dan zij al waren en zij gaan dus procederen. Of beter -omdat zij nog minderjarig zijn gaat hun *behout Oom ende codicillaire voocht* Robbert de Coutereau, heer van

Westmaal, procederen voor het Hof van Holland en dagvaardt hij Backer en Van Alen. Hij vordert als *Impetrant van mandement, van mainctenue ende possesoir* in het bezit gesteld te worden van de nalatenschap conform het testament van 1656; de executeurs eisen in reconventie op hun beurt de recredentie (voorlopige inbezitstelling) volgens de laatste wil van 1657. Het hof maakt er in zijn arrest van 22 december 1657 weinig woorden aan vuil: het testament van 1657 is het geldige en dus luidt de beslissing: *adjudiceert de eijsschers in reconventie de recredentie ende voor soo veel des noot is de provisionele inmissie in de possessie vel quasi* van alles wat nodig is om het hofje volgens dat testament te bouwen. Om dat allemaal te regelen gelast het Hof op *hope van accord* een comparitie van partijen op 27 december 1657.

Loyaal

Het moet tot de eer van de Van Wassenaers en hun voogd gezegd worden, dat zij zich, misschien met enige spijt, bij deze beslissing hebben neergelegd en loyaal aan de verdere uitvoering van het testament hebben meegewerkt. Toch zit het de familie niet lekker en er zijn geruchten van eigenaardigheden rondom het sterfbed van Johan de Bruijn van Buijtewech. Machteld Buijtewech, een halfzuster van de moeder van de drie Van Wassenaers en dus ook een nicht van Johan, gaat op onderzoek uit. Op 11 april 1658 stuurt zij twee kennissen of familieleden, Petronella van der Mast (die in Katwijk woont en in het testament een lijfrente van f 100,- per jaar krijgt) en haar zoon naar Johans koetsier Gerrit van Os *omme te weten hoe het gegaan was met het geven van de cleederen* van de heer van Nieuwkoop aan zijn *gewesene Camerlingh* Gijsbert van Schaick.

Die sleept al daags daarna Van Os voor notaris Cornelis van Delvendiep om er achter te komen wat hij gezegd heeft. Nu, van Os kan wel een boekje open doen!

Hij verklaart dat hij, toen de heer van Nieuwkoop *sieckelijck was te bedde leggende, mede present is geweest in de caemer aldaer, alwaer eerst bij den Heere van Nieucoop sijnde Menheer Backer, vraegende aen den selven Heere van Nieucoop om te hebben, naer sijn overlijden eenighe boucken, waerop den gemelten Heere antwoorde tot diverse malen "morgen" sonder meer*. Maar er was nog een aasgier, die zich bij de stervende, die zelf dacht dat hij de volgende dag niet meer zou halen, meldde!

Na deken Backer, aldus Van Os, kwam de kamerdienaar Van Schaick, vragende *insgelijcx den gemelten Heere om naer sijn overlijden te mogen in eigendomme hebben alle sijne cleederen ende lijnwaet, 't sijnen lijve behoorende alsmede een bedde met sijn toebehoren, waerop gemelte Heere van Nieucoop mede antwoorde tot diverse malen "morgen"*. Maar, zegt Van Os, dat vond de kamerdienaar te vaag en die vraagt zijn meester *off het dan soude sijn off diergelijcke woorden in substantie, die hij niet perfect soude cunnen nomineren*. Kamerling, dienaar en aasgier!

De koetsier wordt dan door de kamerdienaar onder druk gezet en *naer ondersouck* herroept hij zijn verklaring in zo verre, dat hij zegt dat de heer van Nieuwkoop best "Jae" gezegd kan hebben zonder dat hij het gehoord heeft. Als hij vervolgens door Petronella van der Mast, die ook bij het verhoor aanwezig is, wordt geconfronteerd met de aantekeningen, die haar zoon van het gesprek van 11 april heeft gemaakt (waarin hij natuurlijk heeft gezegd, wat hij in eerste instantie ook bij de

notaris verklaart), geeft hij er helemaal de brui aan, verklaart *d'selve notitie niet te deugen* en vertrekt met de woorden: *Gelieft Juffrouwe Buijtwewech eenige verclaringe des aengaende te hebben, laet sij met Notaris ende getuygen bij mij comen.* Of deze vertoning gevolgen heeft gehad weten wij niet, maar het is geen aantrekkelijk gezicht, deze aasgieren rond het sterfbed van de zieke, rijke man!

Royaal

Backer en Van Alen kunnen aan de slag. Op 2 augustus 1657 komen zij met voogd Robbert de Coutereau (terwijl zij dus nog procederen) overeen, dat zij de inboedel van het huis op het Plein bij *publicque vendue* half september zullen verkopen, en dat veertien dagen later *nae voorgaende tijdelijke affixie van biljetten,*

de voors. huijsinghe publijcquelijck sal werden opgeveijlt ende aen de meestbiedende vercocht. Nu gaat het snel: op 9 maart 1658 komt de gevraagde vrijdom van accijnsen, op 9 augustus bepaalt het Hof van Holland op verzoek van de erfgenamen en executeurs, na inspectie van de plaats, het horen van de architect Pieter Post en *gesien de respective modellen, grond en stant-teyckeninge*, dat het hofje gebouwd kan worden en op 24 september wordt na bemiddeling van de Haagse magistraat het stuk grond van oud-burgemeester Cornelis Splinter gekocht, zodat de hoofdepoort van het hofje aan de Prinsegracht kan komen (afb. 1).

Op zeer royale wijze, "misschien wel iets te royaal" -aldus Mensonides- (en we zullen zo dadelijk zien, dat

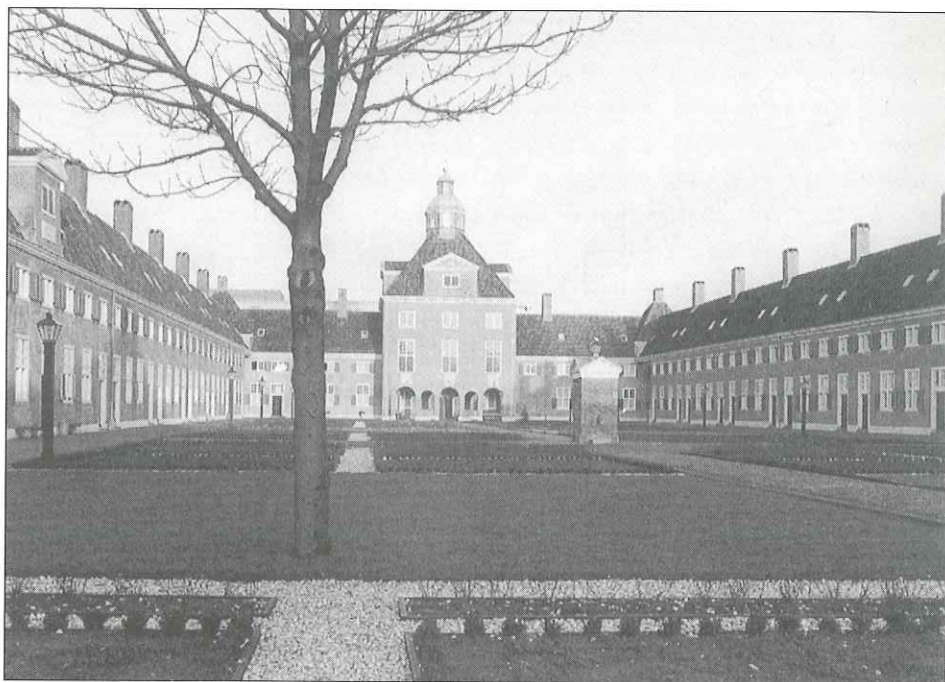
hij gelijk had), zijn vervolgens de zestig huisjes volgens de plannen van Pieter Post tot stand gekomen. Na de winter, op 16 april 1659, krijgen de metselaars Dirck van Duyn en Jan Claes Boffijn de opdracht de huisjes te metselen *volgens de leste afteyckening geregistreerd op folio 23 int register van de teyckeninge* (van Pieter Post dus) *raeckende de timmeragie vant Vrouwenhuys.* Die tekeningen zijn niet bewaard gebleven. Op 4 juli 1660 wordt het houtwerk aanbesteed bij Leendert Lauwerens Heemskerck. Het gaat om deurstijlen, trappen en drempels alles van *eycken hout* en wel *à een duyt ende een halve penninck de duym.* Ook zal Heemskerck de deuren leveren: voor ieder huisje twee deuren van twee duim dik en een deur van *vijff quartier duyms dick.*

Afb. 4 Michel Angelo Immenraedt, (Antwerpen, 1621 - Utrecht, 1683) afbeelding van Odilia (zittend) en Philippina van Wassenaer als herderinnetjes, doek 137,5 x 128,5. Dit schilderstuk dateert van 1661, het jaar waarin het Hofje van Nieuwkoop klaar kwam. Odilia en Philippina waren de eerste regentessen van het Hofje. Odilia huwde met Elbert van Ysendoorn à Blois, heer van Stockum en Cannenburg en Philippina met Philips Jacob de la Torre, des H.R. Rijksbaron van Spangen, heer van Spangen, Baudries en door zijn huwelijk ook de nieuwe heer van Nieuwkoop. Odilia overleed in 1672 in het kraambed, Philippina in 1673. Deken Backer was hen al voorgegaan in het voorjaar van 1662 en Gerard van Wassenaer ontviel ons in 1682. Van Immenraedt zijn slechts enkele schilderijen bekend. Hij wordt in 1664 genoemd als lid van het St.Lucasgilde te Antwerpen. Zijn connectie met de noordelijke Nederlanden is niet duidelijk; schilderde hij vooral rooms-katholieke families? Dit portret is door de gemeente Den Haag in langdurig bruikleen afgestaan aan het Hofje van Nieuwkoop en daar in het regentenhuis te zien (Coll. Haags Historisch Museum).

Afb. 5 Het Hofje van Nieuwkoop met het regentenhuis in de noordvleugel na de restauratie van 1970-1983. Bij deze restauratie verdwenen de 19de-eeuwse aanbouwsels aan het regentenhuis en werd de noordzijde in de oorspronkelijke toestand hersteld. Het exterieur van de huisjes werd zoveel mogelijk in de oorspronkelijke staat teruggebracht, terwijl het interieur werd aangepast aan de wooneisen van deze tijd. In alle 62 woninkjes werd, na veel discussie, de 17de-eeuwse schouw gehandhaafd. Foto uit 1984.

Onze vriend en Tafelgenoot, de Haagse architect Thijs Drenth, was een van de bij de restauratie betrokken bouwmeesters (Foto Coll. Rijksdienst voor de Monumentenzorg, Zeist).

Als laatste komt het timmerwerk aan de poort aan de Prinsegracht (afb. 2) en het regentenhuis aan bod: *het Besteck van 't schrijnwerck aen de voorpoort ende het regentenhuis ende de gevolleghen van dien* dateert van 11 juni 1661. Getuige de cartouche in het regentenhuis is het hofje in 1661 gereedgekomen, op het regentenhuis na dan, want op 21 juli 1662 worden Joris van Minnen en Pieter Noorwits aangemaand om te *voltrecken de hardsteene poort alsmede de vloeren van 't Regentenhuis....ende daer toe het hardsteene wapen ende 't gene daer aen dependeert, sullen hebben te leveren binnen veertien dagen na dato van deesen insinuatie*. Binnen veertien dagen, belooft Van Minnen, of *ten langhsten binnen d'maent precijs* (afb. 3).

Aasgier

In de herfst van 1661 komen de eerste bewoners en daarbij ziet deken Backer kans zich ten koste van de armen illegaal te verrijken. Uit twee notariële verklaringen blijkt dat hij de behoeftige oude vrouwen, die solliciteren naar een huisje eerst hun laatste spaarpenningen afzet. Zo verklaart Claertge Hofflandt, weduwe van Abraham van Eijck, in maart

1662 aan notaris Van Alen (die zich al in 1659 had losgemaakt van Backer en als executeur-testamentair was teruggetreden), dat zij op 23 oktober 1661 aan Backer in klein geld, waaronder *36 rijcxdaelders, 2 ducatonen, in gout drie pistoletten, 2 ducaten, dubbeltjes en vier dubbele stuivers*, de kapitale som van f 300,- had moeten betalen tot het *becomen van een camertje in 't voors. Hoffje van d'Heer van Niecoop* en zij deelt mee, dat hij *geen sleutel heeft willen geven voor ende aeler hij Backer de voors. driehondert gulden hadde ontfangen*. Sleutelgeld!

De familie van Backer zit in het complot: op 17 januari 1664 vertelt Sijburghe Willems, 70 jaar oud, voor notaris Pieter van Roon, dat zij *ten tijde als de huysgens vergeven wierden* werd ontboden door een zuster van Backer, die Sijburghe uit naam van haar broer vroeg of *sij nogh niet wat en hadde om voor een huijsken te geven*. Alsoo sij in hare nering door *bancquerote ende anders bedorven was*, had Sijburghe niets. Daarop wendde zij zich tot een andere zuster van Backer, juffrouw De Bij, en vroeg om een huisje voor niets. *Dat het in mijn maght stont*, zo ant-

woordt Backers zuster, *ik souder u een voor niet geven, maer 't schijnt mijn broeder naer 't gelt traght*. Toen Sijburghe Willems voor een lotgenote f 200,- moest gaan brengen voor de sleutel van een huisje, vroeg zij juffrouw De Bij *omme wat minder als de voors. 200 gulden te mogen gaen*, waarop de juffrouw antwoordde: *dat ik nu quam ende seijde minder, mijn broeder...sou menen dat ik het daer af hiel*. Priester, deken en aasgier! Van zijn geld heeft hij niet lang kunnen genieten, want hij overlijdt al in het voorjaar van 1662.

Afscheid

De bouw van het Hofje van Nieuwkoop (afb. 3) verslond zulke grote sommen gelds (*na 't gevoelen van veelen, aldus De Riemer in 1730, meer dan hondert duizend gulden*), dat het hofje al spoedig in de schulden zat. In 1665 waren de regenten, Gerard, Odilia en Philippina van Wassenaer (afb.4), al genoodzaakt enig onroerend goed, *wel veel in capitael, dog weynig in revenue waerdig wesende*, te verkopen. De Franse inval in 1672 richtte zoveel schade aan onroerend goed van het hofje langs de Oude Rijn aan, dat de regenten in 1674 geld moesten

lenen, dat zij echter niet terug konden betalen, zodat in 1681 wederom onroerend goed verkocht moest worden. De schuldenlast van de stichting bedroeg toen niet minder dan f 22.500,-, omgerekend naar vandaag meer dan anderhalf miljoen gulden! De regenten zagen zich dan ook al spoedig genoopt om de huises, die voorheen *ter liefde Gods aan arme menschen te bewoonen wierden gegeven, voor zekeren prys aan particuliere huisgezinnen te verhuuren*. Het hofje verloor daardoor geheel zijn karakter van "hofje". Tussen 1970 en 1983 werd het hofje ingrijpend gerestaureerd (afb. 5).

De rest is geen geschiedenis van het Plein meer, maar van de Prinsegracht. We nemen daarom afscheid van Johan de Bruijn van Buijtewech en zijn hofje met de spreuk, die

boven de poort in de Warmoezierstraat gebeiteld staat en die, naar wij stellig aannemen, daar door Johan zelf is geplaatst: dit moet immers de poort zijn, waarmee hij in 1656 zo'n haast had om haar klaar te zien: *Vivitur parvo bene, ubi gratuitum, splendet in mensa tenui salinum*, welke Horatiaanse wijsheid Jacob de Riemer in 1730 voor ons aldus vertaald heeft:

*Een mensch kan, haast vergenoegt, wel met een kleintje leven,
Daar hij een zoutvat heeft van aardewerk of tin,
Op zijn' geringen disch uit gunst voor niet gegeven.*

En we nemen voorlopig afscheid van het huis op het Plein. Het wordt op 7 september 1658 voor f 36.000,- verkocht aan de Edele Heer Petrus

Wilhelmus Nooms, *baron des Roomschen Rijcx, Heere van Aarlanderveen etc.* De baron en barones op hun beurt doen het pand in 1668 voor f31.000,- over aan niemand minder dan de Hoog Edel Welgeboren Heer Willem Adriaan van Nassau, heer van Odijk en zijn vermogende echtgenote Elisabeth van der Nisse, dochter van de burgemeester van Goes. Willem Adriaan, in 1668 34 jaar oud, is een zoon van Lodewijk, bastaardzoon van prins Maurits en Margaretha van Mechelen. De in 1679 tot graaf verheven *Nassau d'Ordique* zou een van de beruchtste Pleinlingen worden. Zijn bijnaam: *Spillebeen*. Maar dat is allemaal onderwerp van veel latere Pleingeschiedenissen.

Bruin.